

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

ПОДСТИЦАЈИ ИМПЛЕМЕНТАЦИЈИ СИСТЕМА КВАЛИТЕТА ПОЉОПРИВРЕДНИХ И ПРЕХРАМБЕНИХ ПРОИЗВОДА У СРБИЈИ

Е. Калач¹

Резиме: Како су пољопривредни производи и прехранбена индустрија један од кључних извозних адута наше земље то је веома битно да предузећа из овог сектора на време схвате значај међународних стандарда посебно за управљање безбедношћу и квалитета хране те крену у процес имплементације истих. Ефекти који се постижу увођењем стандарда имају за циљ и бржу интеграцију Србије и Европске Уније.

Рад разматра савремене пословне трендове у производњи хране. Анализирају се промене у прехранбеној индустрији Србије током периода транзиције те потребе за имплементацијом система квалитета у привредним субјектима из овог сектора. Кроз рад су приказани подаци финансијске подршке Министарства пољопривреде Републике Србије, владиних агенција, међународних донатора и сопствених инвестиција у периоду од 2004. до 2010. године. Такође приказан је утицај имплементације стандарда на извоз пољопривредних и прехранбених производа из Србије.

Кључне речи: Квалитет, безбедна храна, стандарди, подстицајна средства.

1. Увод

Држава има задатак да обезбеди довољну количину хране као и да гарантује здравствену безбедност производа који се налазе на домаћем тржишту тј. да обезбеди прехранбену сигурност и прехранбену безбедност. Прехранбена сигурност подразумева сагледавање могућности да се унутар националног прехранбеног система обезбеде довољне количине хране по прихватљивим ценама; док прехранбена безбедност подразумева стварање здравствено прихватљиве понуде хране која гарантује здравље нације. Док се питањем прехранбене сигурности данас доминантно баве неразвијене

¹ Мр Един Калач, Начелник Одељења за локални економски развој, Градска Управа Нови Пазар, е-mail: edin.kalac@novipazar.org.rs

економије, другом питању - обезбеђењу прехранбене безбедности, већа пажња је посвећена у економски развијенијим деловима света [3]. Данас те државе користе савремене системе управљања безбедношћу и квалитета хране с циљем обезбеђења довољне количине здравствено безбедне хране.

Прехрамбена индустрија по економском значају и природи своје делатности заузима релативно високо место у економији наше земље. Крајем двадесетог века произвођачи прехранбених производа у Србији услед смањења тржишта, нерешених својинских односа, неадекватне приватизације, застареле технологије и општих услова пословања, смањују своје капацитете те долазе у фазу мировања или затварања својих производних погона. У истом периоду настаје велики број малих и средњих предузећа произвођача хране који својом флексибилношћу користе слободни тржишни простор те бележе динамичан раст. Ова предузећа ипак немају довољно капацитета, материјалних средстава ни знања да своје пословање ускладе са захтевима међународних стандарда. Предузећа су углавном у том периоду извозила сировину или полупрерађевине док су мали удео у извозу имале прерађевине и готови производи.

Општи циљ економске политике државе је да се повећа степен прераде примарних пољопривредних производа (сировине или полупроизвода) како би се производило што више производа са већом додатном вредношћу што у крајњем доноси и већи приход за појединачно предузеће, повећава запосленост те јача целокупну привреду. Предузећа са уведеним стандардима бележе позитивне пословне и финансијске резултате јер су потрошачи спремни да плате више за квалитет. Истраживање указује да је већина потрошача у САД спремна да плати најмање 20% више за производ вишег квалитета [7].

2. Придруживање ЕУ

Почетком двадесетпрвог века, Србија улази у транзициони процес који је обележен уласком страног капитала у привредни систем, убрзаном приватизацијом те привредним растом. Србија започиње процес европских интеграција те мења привредни, правни и административни миље који треба да буде компатибилан постојећем европском систему. Уговорни однос који доноси прелазни трговински споразум Србије и ЕУ практично значи формирање заједничког тржишта са близу пола милијарде потрошача и великим бројем производа. То је велика шанса али и претња за све произвођаче пољопривредно-прехранбених производа уколико не модернизују своје пословање и уведу неопходне стандарде. Усклађивањем нашег правног оквира са међународним прописима и применом обавезних

стандарда стварају се и формални услови за слободну међудржавну трговину и повећање извоза.

Истраживање које је урадило Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде Републике Србије, 2004. год. показује да чак 84% прехранбених предузећа тада није поседовало елементарно знање везано за стандарде безбедне хране [8]. До 2005. године само 12 предузећа у Србији је добило сертификате. Како је циљ био да се повећа број стандардизованих привредних субјеката и тиме обезбеди довољан број квалитетних предузећа која ће извозити своје производе уједно и домаћем становништву обезбедити квалитетну и здравствено исправну храну, ово Министарство је покренуло акцију информисања привредника под слоганом „Мислите на време“. Ова информативна кампања је током 2005. и 2006. год. широм Србије информисала предузећа о неопходности имплементације стандарда.

Србија је зато важећом регулативом увела обавезну примену стандарда за управљање безбедношћу хране (ХАЦЦП система) у свим производним погонима, кроз закон о ветерини и закон о безбедности хране од 1. јануара 2009. године [5]. Циљ је да се обезбеди висок ниво заштите живота и здравља људи и заштити интерес потрошача. Ови закони поштују међународне обавезе у области безбедности хране које се извршавају у складу са препоруком међународних организација. Такође дефинисан је рок за усклађивање са одредбама овог закона, где се чланом 85. Закона о безбедности хране наводи да „Правно лице и предузетник који се баве производњом и прометом хране и хране за животиње дужни су да своје пословање ускладе са одредбама овог закона најкасније у року од две године од дана ступања на снагу овог закона” [4].

3. Подстицајна средства за предузећа

Влада Републике Србије је увидела, да је у транзиционом периоду недостатак материјалних средстава највећа препрека да сектор прехранбене индустрије Србије крене у процес имплементације стандард квалитета, те је низом уредби, омогућила предузећима коришење подстицајних средстава за ову намену. Услови за добијање средстава били су једнаки за сва предузећа која се баве производњом, дистрибуцијом и трговином прехранбених производа. Покретањем ове акције, субвенционисања предузећа да уведу неопходне стандарде, Министарство пољопривреде је имало за циљ да убрзано отклони техничке баријере у међународној трговини према Светској трговинској организацији и ЕУ.

Табела 1. Подстицајна средстава и број предузећа корисника по годинама
Table 1 Amount of stimulating resources and number of enterprises users by years

Извор средстава	Год	Намена средстава	Укупан износ у дин.	Број предузећа
Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде Републике Србије уредба из 2005. год	2005	- увођење и сертификација НАССР, - ресертификацију НАССР, - увођење и сертификација НАССР интегрисаног са системом ИСО 9001, - увођење и сертификацију НАССР интегрисаног са ИСО 9001 и ИСО 14001.	180.000.000	276
Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде Републике Србије уредба из 2006. г	2006	- увођење и сертификација НАССР, - увођење и сертификација НАССР интегрисаног са системом ИСО 9001, - увођење и сертификацију НАССР интегрисаног са ИСО 9001 и ИСО 14001.	250.000.000	335
ЦРДА-УСАИД и Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде Републике Србије	2006	- увођење и сертификација НАССР, - увођење и сертификација НАССР интегрисаног са системом ИСО 9001, - увођење и сертификацију НАССР интегрисаног са ИСО 9001 и ИСО 14001.	29.114.688	56
Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде Републике Србије уредба 2007	2007	- увођење и сертификација НАССР, - сертификација НАССР, - увођење и сертификација НАССР интегрисаног са системом ИСО 9001, - сертификација НАССР интегрис. са ИСО 9001, - увођење и сертификацију НАССР интегрисаног са ИСО 9001 и ИСО 14001. - сертификацију НАССР интегрисаног са системом ИСО 9001 и ИСО 14001.	30.000.000	109
Министарство пољоприв. шумарства и водопривреде Р. Србије	2008	- увођење и сертификација НАССР, - увођење и сертификација добре пољопривредне праксе према захтевима ГЛОБАЛГАП-а	15.000.000	99
Агенција за МСП	2008	- увођење и сертификација НАССР.	56.952.483	224
УСАИД Агробизнис пројекат	2009	- увођење и сертификација ИСО 22000, - увођење и сертификација ГЛОБАЛГАП-а, - увођење и сертификација ИСО 14000.	32.000.000 (500.000 \$)	22
Министарство пољопривреде шумарства и водопривреде Р. Србије конкурс 2009	2009	- увођење и сертификација ИСО 22000, - увођење и сертификација ХАЛАЛ стандарда, - увођење и сертификација КОШЕР стандарда, - увођење и сертификација ГЛОБАЛГАП-а	3.859.923	14
Агенција за МСП Програм подршке развоју конкурентности у МСПП	2010	- уређење пословања у складу са захтевима стандарда квалитета (стандардизација, сертификација о ресертификација).	41.095.500	232
Укупно			638.022.594	1367

Извор: Подаци Министарства пољопривреде, водопривреде и шумарства Републике Србије, према уредбама о коришћењу подстицајних средстава за увођење и сертификацију система безбедности хране из: 2005. [13], 2006. [14], 2007. [15], 2008. [16], и 2009. [17], године. Извештаји УСАИД Агробизнис пројекта [9] и Агенције за мала и средња предузећа [19]. Подаци аутора.

Поред Владе Републике Србије, неопходну помоћ привредним субјектима у Републици Србији пружају и међународни донатори. Као највећи и донатори издвајају се ЕУ преко Европске Комисије и програми УСАИД агенције: ЦРДА и Агробизнис.

Влада Републике Србије уредбама наменски усмерава буџетска средства ка предузећима којима је помоћ неопходна. Средства су усмеравана ка предузећима и кроз друге владине органе, нпр. агенције за мала и средња предузећа, привредне коморе исл. Кроз табелу бр.1. дат је приказ донираних средстава предузећима по годинама за завршене конкурсе у периоду од 2005. до августа 2010.

У овом периоду укупно 1367 предузећа добило је скоро 640 милиона динара подстицајних средстава за увођење стандарда квалитета и система за управљање безбедношћу хране. Евидентно је да се износ подстицајних средстава смањивао из године у годину и по појединачним корисницима и апсолутно. То нам указује да се је велики део предузећа већ на самом почетку акције аплицирало за подстицајна средства и започело процес стандардизације своје производње да би се касније тај број смањивао.

Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (СИЕПА) је кроз 8 јавних позива, почевши од 2006. године, предузећима из сектора индустрије хране, пића и пољопривреде донирала укупно 72 милиона динара између осталог и за сертификацију и ресертификацију управљања квалитетом [18].

Влада је заједно са Европском Комисијом спровела пројекат вредан преко 4 милиона евра, утошених за отварање Дирекције за националне референтне лабораторије. Оснивањем ове институције, децембра 2009. године у Земун пољу, испуњен је један од најзначајнијих техничких захтева ЕУ у пољопривреди, чиме се убрзава пут интеграције српске пољопривреде у Заједничку пољопривредну политику ЕУ. Дирекција обавља послове у области безбедности хране, здравља животиња, здравља биља, садног материјала пољопривредног и украсног биља, резидуа, млека и банке биљних гена.

Што се тиче стандарда за управљање безбедношћу хране, подаци говоре да се у Србији од 2005. до 2008. године подстицајна средства дају углавном за ХАЦЦП концепт, док се 2009. ХАЦЦП мења са „усавршенијим“ стандардом ИСО 22000. Разлог лежи у каснијем појављивању стандарда ИСО 22000 као и то да је ХАЦЦП добра основа за надоградњу стандарда ИСО 22000 те су се многа предузећа оријентисала прво за увођење ХАЦЦП система. Подстицајна средства се такође од 2009. године дају и за увођење стандарда који се користе за производњу производа по стандардима специфицираним од стране одређених верских заједница у Републици Србији (ХАЛАЛ за муслиманску заједницу и КОШЕР за јеврејску популацију).

У протеклом периоду утврђено је да је главни недостатак у систему производње хране од „њиве до трпезе“ неадекватан квалитет сировине за

даљу производњу прехрамбених производа, тј. здравствена исправност примарних пољопривредних производа. У Србији постоји велики број произвођача сировина којима је потребна подршка како би своју производњу обавили по систему добре пољопривредне праксе. Да би се ситуација побољшала средства се усмеравају ка примарним пољопривредним произвођачима као подстицај за сертификацију према стандардима добре пољопривредне праксе ГЛОБАЛГАП, а све у циљу повећања броја произвођача који испуњавају овај стандард.

4. Актуелни програм подршке у 2010. години

У 2010. години Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Управа за аграрна плаћања расписали су конкурс за подстицајна средства за рурални развој кроз подршку активностима усмереним на стварање производа са већом додатом вредношћу. Подстицаји се између осталог користе за надокнаду дела трошкова за увођење и сертификацију система безбедности и квалитета хране (ИСО 22000, ХАЛАЛ, КОШЕР и ГЛОБАЛГАП стандарда) и трошкове сертификације производа добијени по методама органске производње.

УСАИД Агробизнис програм је почетком 2010. год. објавио конкурс за доделу средстава за увођење нових стандарда ИСО 22000, ГЛОБАЛГАП, ИСО 14001, Органик, ИФС и БРЦ [10]. Подршка овог програма, у виду стручне и финансијске помоћи, намењена је привредним друштвима, пољопривредним задругама и индивидуалним пољопривредним произвођачима са већим обимом производње. Појединачна помоћ креће се до 50% трошкова увођења стандарда (консултантских услуга), и до 70% трошкова сертификације, до укупног максималног износа од 5.000 долара по активности, односно укупног максималног износа од 10.000 долара по кориснику средстава.

Агенција за страна улагања и промоцију извоза Републике Србије (СИЕПА) кроз програм доделе бесповратних финансијских средстава финансира сертификацију и ресертификацију система управљања квалитетом. Привредна друштва могу да остваре право на рефундацију до 50% трошкова активности, без пореза на додату вредност [10].

Влада Швајцарске Конфедерације је кроз програм помоћ у области “know how” ГЛОБАЛГАП стандарда издвојила подстицајна средства да се у периоду од 2009. до 2012. године унапреди међународни привредни и трговински систем у Републици Србији. [12].

5. Потешкоће приликом имплементације стандарда

Према уредбама које је Министарство усвојило у претходном периоду укупни трошкови обуке и издавања сертификата у просеку износе 10.000 ЕУР по компанији. Наравно ови трошкови варирају и зависе од више фактора као што су: величина компаније, број запослених, асортиман и број производа, колико производних погона компанија поседује, активности које консултантска компанија треба да уради исл.

Бесповратна помоћ није била довољна да покрије укупне трошкове. Компаније морају знатно више да улажу у боље производне и хигијенске услове као и у модернизацију производне опреме. Ти трошкови се у зависности од услова пословање пењу на више десетина хиљада ЕУР. Неки од фактора који утичу на обим инвестиција су:

- Адекватност објеката (Када су саграђени? Од којег материјала? Стање: вентилације, инсталације, тоалета, гардеробе исл.),
- Адекватност произвођачке опреме,
- Поседовање квалификованог кадра,
- Поседовање сопствене лабораторије исл.

За поједине компаније које су биле предмет посматрања ови износи су највише зависили од величине и врсте делатности. Нпр. примена ХАЦЦП више повећава трошкове малих субјеката у пословању храном него великих [1]. Кланице су имале највеће додатне трошкове пре свега због величине производног простора и компликованих схема прераде. Млекаре мањег капацитета су такође морале да инвестирају средства, најчешће у пастеризацију млека, заменом постојећих дупликатора који су служили за “кување” млека савременијим пастеризаторима са термо читачем за адекватну пастеризацију млека. Прерађивачи воћа и поврћа, (хладњаче и сушаре) су имали мања додатна улагања због једноставнијег процеса прераде.

6. Утицај сертификације предузећа на извоз пољопривредних производа

Оно што је веома битно за Србију је повећање броја предузећа која испуњавају услове за међународну трговину. Предузећа са имплементираним стандардима квалитета спремно су дочекала отварање граница ЕУ за српске прехранбене производе. На то нам указује и податак да из године у годину Србија бележи раст извоза прехранбених производа. У периоду од 2002. до 2004. трговински биланс Србије је чак био негативан тј. увоз прехранбених производа је био већи од извоза. Од момента када су предузећа одпочела са

стандардизацијом својих производних процеса применом међународних стандарда Србија бележи суфицит који је 2009. године износио 434,5 мил Еур (637 мил УСД) [11], табела 2.

Табела 2. Биланс пољопривреде Србије у протеклом периоду (mil. €)
Table 2 Balance of the agriculture of Serbia in the past period (mil. €)

Година	Извоз	Увоз	Салдо
2002	554,9	578,3	23,4
2003	509,4	576,7	67,3
2004	628,7	687,5	58,8
2005	731,7	622,0	109,7
2006	991,9	721,1	270,8
2007	1.217,9	817,6	400,2
2008	1.327,3	999,8	327,5

Извор: Подаци Министарства пољопривреде и Завода за статистику Републике Србије [6],

Статистичке процене говоре да ће извоз пољопривреде у 2010. год. бити 2. милијарде УСД. Очекивања су да се овај тренд раста извоза настави и да ће Србија у будућности представљати великог извозника квалитетне и здравствено исправне хране. Међутим тржишни услови су све строжији те налажу произвођачима хране даље унапређење и улагања у квалитет и безбедност производа. Извоз се условљава добијањем ЕУ броја. Да би нпр. једна млекара добила ЕУ број потребно је да комплетан ланац - почев од сировине, прераде до готовог производа буде сертификован. Како би обезбедили висококвалитетне сировине у наредном периоду неопходне су инвестиције у развој примарне производње прехрамбених производа. Непостојање ЕУ броја отежава и остале извозне активности тако на пример млекарне не могу да искористи потенцијале руског тржишта, јер без тог броја није чак дозвољен ни транзит робе кроз земље Европске уније [2].

7. Закључак

Програми подстицаја и подршке имали су за циљ пружање помоћи што већем броју домаћих субјеката који се баве производњом и прерадом хране и на тај начин им помогне у погледу испуњавања међународних обавеза.

У структури производње, прерађивачка индустрија хране је изузетно важна за нашу земљу, јер учествује са $\frac{1}{4}$ у креирању бруто националног

производа и у укупној запослености. Брига државе о правцу даљег развоја целокупне српске привреде у многоме зависи и од тога како ће се даље развијати ова привредна грана. Увођењем стандарда система квалитета у предузећима, Србија ствара услове за успостављење међународно конкурентног и извозно оријентисаног сектора прерађивачке индустрије хране. На овај начин спремо очекујемо испуњење извозних квота за пољопривредне производе које ЕУ прописује нашој земљи.

Извоз овог сектора посебно је битан када знамо да Србија већ годинама бележи велики трговински дефицит, зато је неопходно да се у индустрији хране прате савремени трендови и унапређују стандарди система квалитета.

Литература

1. Водич за развој и примену предусловних програма и принципа ХАЦЦП у производњи хране, *Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде. Управа за ветерину*. Република Србија, Београд. (2009) стр.145-146
2. Годишњи билтен Сомборске млекаре 2008. Андреј Тичић, генерални директор Сомболеда - члан Lactalis групе Дукат.
3. Закић Зорка и Стојановић Жаклина. (2008); *Економика Аграра*, Центар за издавачку делатност, Економски факултет, Београд. стр. 412.
4. *Закон о безбедности хране*: Службени гласник Републике Србије бр. 41/09.
5. *Закон о ветерини*: Службени гласник Републике Србије бр. 91/05.
6. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде: *Национални програм руралног развоја Србије од 2011. до 2013. Године*. Влада Републике Србије, Закључак 4827011.0062.9.Дос/1 стр.5
7. Rao, A. et. al. (1996) *Total Quality management: A Cross Function Perspective*, John Wiley and Son, New York. Str. 5. Према: Јаношевић, С. Сенић, Р. Стефановић, Ж. Арсовски, З. Шолак, Њ. (1999): *Менаџмент укупног квалитета*, Економски Факултет, Крагујевац.стр 26.
8. Ђузовић Сретен (2004): Национална инфраструктура квалитета - битан елемент спољнотрговинске размене Србије са Европском Унијом и светом, *National Science Journal "Total Quality Management"*, Vol.32, No.2, 2004.
9. http://www.agrobiznis.net/serbian/documents/101203_List.pdf
10. <http://www.agrobiznis.net/serbian/21/program-finansijske-podrske/>
11. <http://www.mpt.gov.rs/download/Saopstenje%20za%20SITE%20MPVS.pdf>

12. <http://www.mpt.gov.rs/download/SazetakGLOBLGAPprojekat20092012.pdf>
13. Уредба Владе Републике Србије о коришћењу подстицајних средстава: <http://www.mpt.gov.rs/postavljen/74/Uredbaopodstredstzabezbrane05.pdf>
14. Уредба Владе Републике Србије о коришћењу подстицајних средстава: <http://www.mpt.gov.rs/postavljen/74/Uredbazauvodjenjeisertifsistbezbedhrane.pdf>
15. Уредба Владе Републике Србије о коришћењу подстицајних средстава за увођење и сертификацију НАССР програма и ISO стандарда за 2007. Годину. од 30. августа 2007. године
16. Уредба Владе Републике Србије о коришћењу подстицајних средстава: <http://www.mpt.gov.rs/postavljen/74/hcep08.pdf>
17. <http://www.mpt.gov.rs/articles/view/232/1634/Конкурс-за-распделу-и-коришћење-подстицајних-средстава-за-унапређење-система-безбедности-и-квалитета-пољопривредних-и-прехрамбених-производа-у-2009.-години-.html>
18. http://www.siepa.gov.rs/site/sr/home/1/finansiranje/podrska_izvoznicima/bespovratna_pomoc/
19. <http://www.narr.gov.rs/Lists/Stranice/Lat/ViewPage.aspx?ID=17>

Примљено: 19.08.2010.

Одобрено: 07.06.2011.

UDC: 664.8.03:006.3

INCENTIVES TO THE IMPLEMENTATION OF QUALITY OF AGRICULTURAL AND FOOD PRODUCTS IN SERBIA

Edin Kalač M.Sc.

Head of Local economic development office Novi Pazar, Serbia

Abstract

Since agricultural products and food industry are among our country's major trumps, it is essential for the enterprises from this sector to realize in time the importance of safety and quality food management standards and start their implementation process. Effects that are achieved after standard implementation has a purpose in faster integration process of Serbia and EU.

The paper deals with modern business trends in food production. Further is described situation in the food industry of Serbia in the period of transition and necessity of introduction standards for quality management systems in the enterprises, The paper further describes financial support by the Ministry of Agriculture of the Republic of Serbia and international donors in the period 2004-2010. and impact of implementing standards for exporting agricultural and food products from Serbia.

Key words: Quality, food safety, standards, incentive funds.

Author's address:

Mr Edin Kalač
Stevana Nemanje D1/21
36300 Novi Pazar, Srbija
tel: 063/236-237 i 020/386-456
e-mail: edin.kalac@novipazar.org.rs